

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Мостов'яка Миколи Івановича
на тему: «Формування експортної стратегії агропродовольчого сектору
України в умовах євроінтеграції», подану на здобуття ступеня доктора
філософії зі спеціальності 051 Економіка
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність обраної теми дослідження та зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Поглиблення євроінтеграційних процесів, трансформація глобальних ланцюгів створення вартості, зростання вимог до якості та безпечності продукції, а також наслідки повномасштабної війни суттєво змінюють умови функціонування агропродовольчого сектору України. За цих умов особливого значення набуває не лише збереження експортного потенціалу галузі, а й формування нової моделі її міжнародної спеціалізації, орієнтованої на підвищення рівня переробки продукції, нарощування доданої вартості та зміцнення позицій на зовнішніх ринках.

Незважаючи на провідне місце агропродовольчої продукції у структурі українського експорту, вітчизняна експортна модель значною мірою залишається сировинно орієнтованою, що обмежує можливості підвищення конкурентоспроможності економіки та посилює її залежність від кон'юнктурних коливань світових ринків. Водночас адаптація до регуляторних вимог Європейського Союзу, необхідність інтеграції до глобальних ланцюгів створення вартості та забезпечення післявоєнного відновлення економіки потребують науково обґрунтованих підходів до стратегування експортного розвитку агропродовольчого сектору.

У цьому контексті дисертаційне дослідження Мостов'яка М.І. спрямоване на вирішення важливого науково-прикладного завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних засад та розроблення практичного інструментарію формування експортної стратегії агропродовольчого сектору України. З огляду на значущість порушеної проблематики для економічного розвитку держави, підвищення конкурентоспроможності національного експорту та реалізації євроінтеграційного курсу України, тема дисертаційної роботи є актуальною та своєчасною.

Дисертацію виконано в межах пріоритетних напрямів наукових досліджень Уманського національного університету, пов'язаних із проблематикою сталого розвитку національної економіки, трансформації продовольчої системи та підвищення конкурентоспроможності агропродовольчого сектору в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів. Робота безпосередньо пов'язана з виконанням науково-дослідних тем «Концептуальні засади та механізми сталого

розвитку України» (№ 0121U112522) та «Соціально-економічні пріоритети розвитку національної продовольчої системи в умовах глобалізації» (№ 0111U010418), у межах яких автором досліджено питання структурної модернізації агропродовольчого експорту, формування експортної стратегії та інтеграції вітчизняних виробників до глобальних ланцюгів створення вартості. Результати дисертаційного дослідження логічно продовжують і конкретизують наукові напрацювання за зазначеними темами та спрямовані на вирішення актуальних завдань економічного розвитку України в контексті реалізації європейського інтеграційного курсу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Сформульовані автором наукові положення, висновки та рекомендації є належним чином обґрунтованими, а їх логіка відповідає поставленим меті та завданням дослідження. Достовірність отриманих результатів забезпечується використанням сучасних теоретичних підходів до дослідження міжнародної торгівлі, експортної спеціалізації та розвитку агропродовольчого сектору, а також широкої інформаційної бази, що включає офіційні статистичні матеріали національних і міжнародних організацій, нормативно-правові акти, аналітичні звіти та результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених.

Для досягнення поставленої мети автором застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема системний підхід, методи порівняльного та структурного аналізу, економіко-статистичні методи, інструменти стратегічного аналізу, кластеризації, економіко-математичного моделювання та сценарного прогнозування. Використання зазначеного методичного інструментарію дозволило забезпечити комплексне дослідження процесів формування експортної спеціалізації агропродовольчого сектору та обґрунтувати напрями її трансформації в умовах євроінтеграції.

До найбільш вагомих результатів, що визначають науковий внесок автора, слід віднести поглиблення концептуальних засад формування експортної стратегії агропродовольчого сектору, що дозволило розглядати її як інструмент структурної трансформації агропродовольчого сектору, орієнтований на підвищення адаптивності до змін міжнародного конкурентного середовища, зміцнення позицій у глобальних ланцюгах створення вартості та збільшення частки продукції з високою доданою вартістю в експортному портфелі.

Науковий інтерес становить запропонований підхід до трактування агропродовольчого сектору як складної багаторівневої системи, що дозволяє розширити існуючі уявлення про механізми функціонування агропродовольчого сектору та створює теоретичне підґрунтя для обґрунтування стратегічних рішень щодо розвитку його експортного потенціалу.

Вагомим результатом є розробка інтегрованого підходу до формування експортної стратегії, який передбачає послідовне поєднання структурної

діагностики експорту, аналізу інституційного середовища, оцінювання конкурентних переваг та моделювання стратегічних альтернатив розвитку. Запропонований інструментарій дозволяє формалізувати процес стратегічного вибору та забезпечує перехід від аналітичних результатів до практичних управлінських рішень.

Суттєве значення має удосконалення методичного інструментарію моделювання структурної трансформації агропродовольчого експорту, що дозволяє враховувати структурну інерційність експортної спеціалізації та підвищує обґрунтованість прогнозування довгострокових змін експортного портфеля.

Наукову цінність становлять також розроблені підходи до стратегічної сегментації підсекторів агропродовольчого сектору, які базуються на поєднанні оцінки експортної орієнтації, порівняльних переваг та рівня продуктової складності. Це дозволило перейти від традиційного описового аналізу структури експорту до визначення стратегічних сегментів, здатних забезпечити формування конкурентних переваг України у вищих ланках глобальних ланцюгів створення вартості.

Важливим результатом дослідження є подальший розвиток підходів до інституційної адаптації агропродовольчого сектору з метою узгодження з вимогами міжнародних ринків, насамперед Європейського Союзу. Запропонована модель взаємодії державних органів, галузевих об'єднань та суб'єктів господарювання дозволяє розглядати процес адаптації не лише як виконання регуляторних вимог, а як складову реалізації довгострокової експортної стратегії.

На окрему увагу заслуговує удосконалення організаційно-економічного механізму реалізації експортної стратегії агропродовольчого сектору, в основу якого покладено принципи багаторівневого управління, адресної підтримки різних груп товаровиробників та узгодження стратегічних і операційних рішень у сфері розвитку експорту. Практичну цінність має також розвиток підходів до оцінювання ефективності стратегічної трансформації експорту та диференціації інструментів державної підтримки залежно від характеристик окремих товарних сегментів.

У сукупності зазначені результати свідчать про наявність вагомого особистого внеску автора у розвиток теоретико-методичних засад стратегічного управління експортним розвитком агропродовольчого сектору та формують наукове підґрунтя для вдосконалення державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності України. Загалом наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є достатньо аргументованими, взаємопов'язаними та підтверджують досягнення поставленої мети дослідження.

Практичне значення отриманих результатів дослідження

Вагоме значення отриманих результатів для практики підтверджується тим, що запропоновані автором наукові положення доведені до рівня прикладних

рекомендацій, методичних розробок та інструментарію стратегічного аналізу, орієнтованих на вирішення актуальних завдань розвитку агропродовольчого сектору. Результати дослідження орієнтовані на підтримку управлінських рішень у сфері формування експортної політики, розвитку виробництва продукції з високою доданою вартістю та посилення інтеграції національних виробників у міжнародні ринки.

Про прикладний характер роботи свідчить використання її результатів профільними організаціями. Зокрема, напрацювання автора були залучені до аналітичної та прогностичної діяльності ДП «Укрпромзовнішекспертиза», де вони застосовуються при підготовці експертних висновків щодо розвитку зовнішньої торгівлі та оцінюванні перспектив агропродовольчих ринків (довідка від 15.09.2025 р. № 2408).

Наукові напрацювання, отримані в дисертації, використано Громадською спільнотою «Фонд підтримки реформ в Україні» під час виконання досліджень, пов'язаних із вдосконаленням структури українського експорту та формуванням пропозицій щодо його стратегічного розвитку в умовах європейської інтеграції (довідка від 29.09.2025 р. № 137-1/2509). Заслугує на позитивну оцінку і впровадження результатів роботи в освітній процес Уманського національного університету (довідка № 2648/01-10 від 23.12.2025 р.), що свідчить про їх методичну цінність та можливість використання у підготовці фахівців економічного профілю.

Отже, результати дисертаційної роботи характеризуються належним рівнем практичної апробації, мають підтверджене впровадження в діяльність експертно-аналітичних, громадських та освітніх установ і можуть бути використані для обґрунтування стратегічних рішень у сфері розвитку агропродовольчого експорту України.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях

Результати дисертаційного дослідження пройшли достатню наукову апробацію та знайшли відображення у публікаціях автора різного рівня наукової комунікації. Публікаційний доробок здобувача включає 14 наукових праць, з яких 2 статті – у наукових виданнях, що індексуються в міжнародній наукометричній базі даних Scopus, 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, 3 статті – у фахових наукових виданнях України, а також матеріали науково-практичних конференцій, що забезпечило фахове обговорення окремих положень дослідження на різних етапах його виконання.

Аналіз змісту публікацій свідчить, що в них послідовно відображено основні етапи дослідження: від обґрунтування теоретичних засад формування експортної стратегії агропродовольчого сектору до розроблення методичних підходів щодо оцінювання експортної спеціалізації та практичних рекомендацій із трансформації структури агропродовольчого експорту. У публікаціях знайшли

відображення ключові положення наукової новизни, результати проведеного аналізу та основні висновки дисертаційної роботи.

Обсяг і рівень наукової апробації результатів дослідження відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а представлені публікації забезпечують належний рівень оприлюднення отриманих наукових результатів.

Дотримання принципів академічної доброчесності

Результати експертизи змісту дисертаційної роботи та опублікованих праць здобувача свідчать про належний рівень академічної культури дослідження. У роботі забезпечено коректне цитування використаних джерел, дотримано вимог щодо оформлення посилань та належним чином відображено авторство наукових ідей, положень та статистичних матеріалів.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що становлять зміст дисертації, мають самостійний характер і відображають особистий внесок здобувача у вирішення поставлених наукових завдань. Ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень академічної доброчесності під час аналізу дисертації не виявлено.

Відповідність дисертації спеціальності та вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Тематика дисертаційного дослідження, його об'єкт, предмет, мета, поставлені завдання та використаний методичний інструментарій узгоджуються зі змістом спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки та повною мірою відповідають її предметному полю. Робота зосереджена на вирішенні комплексного наукового завдання, пов'язаного з формуванням експортної стратегії агропродовольчого сектору України, оцінюванням його конкурентних переваг та обґрунтуванням механізмів підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

Дисертація характеризується належним рівнем наукової аргументації, внутрішньою логікою побудови та послідовністю викладу матеріалу. Представлені в роботі результати мають ознаки наукової новизни, відзначаються теоретичною та практичною значущістю, а сформульовані висновки є достатньо обґрунтованими та впливають із проведеного дослідження.

Обсяг дисертації, структура роботи, рівень апробації результатів, публікаційна активність здобувача та ступінь висвітлення основних наукових положень у публікаціях відповідають вимогам, встановленим для дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Таким чином, дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також Вимогам до

оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційної роботи, ступінь обґрунтованості отриманих результатів та їх практичну спрямованість, вважаємо за доцільне зупинитися на окремих положеннях дисертації, які мають дискусійний характер і можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових пошуків.

1. Вагомим науковим здобутком автора є ґрунтовна спроба систематизації широкого спектра факторів, що визначають динаміку та структуру розвитку агропродовольчого експорту. Разом з тим, для посилення аналітичної чіткості дослідження, запропонований перелік чинників доцільно було б доповнити більш детальною класифікацією за конкретними ознаками – зокрема, за характером впливу, ієрархічними рівнями (макро-, мезо-, мікрорівень) або ступенем їхньої керованості, що дозволило б більш точно диференціювати інструменти стратегічного управління.

2. Проведене автором дослідження конкурентних переваг української агропродовольчої продукції характеризується достатньою глибиною та аналітичною обґрунтованістю, проте більш повному розкриттю прикладного потенціалу роботи сприяв би детальніший аналіз нетарифних бар'єрів – імпорتنих квот, технічних регламентів, санітарних норм та сертифікаційних вимог, які в сучасних умовах нерідко виступають вагомішими детермінантами експортного успіху, ніж традиційні цінові переваги. Залучення цього аспекту до аналітичного інструментарію дослідження дозволило б сформулювати стратегічні рекомендації для агропродовольчого сектору з більшим ступенем адаптивності до реалій глобального торговельного середовища.

3. Перевагою роботи є залучення порівняльного аналізу розвитку агропродовольчого сектору України та країн Європейського Союзу, що забезпечило належне підґрунтя для оцінювання перспектив інтеграції вітчизняних виробників до спільного ринку ЄС; разом із тим додаткову наукову цінність дослідженню могло б надати більш ґрунтовне врахування досвіду країн Центральної та Східної Європи, досвід яких є особливо цінним з огляду на схожість стартових умов та необхідність проходження етапів інституційної, структурної та регуляторної адаптації до вимог європейського ринку.

4. Високої оцінки заслуговує проведений у підрозділах 2.1–2.3 ґрунтовний структурно-динамічний аналіз вітчизняного експорту, що базується на використанні репрезентативних даних FAO/OECD та дозволив виявити ключові галузеві дисбаланси, створюючи потужну емпіричну базу дослідження. Водночас, для посилення аналітичної глибини результатів, цей блок доцільно було б доповнити дослідженням специфіки поствоєнної логістики (зокрема в контексті функціонування Чорноморської зернової ініціативи та альтернативних коридорів),

а також оцінкою чутливості обсягів експорту до різких коливань світових цін на основні товарні групи.

5. Заслуговує на позитивну оцінку використання індексу складності продукції, який дозволив автору доповнити традиційний аналіз конкурентних переваг оцінкою технологічного рівня експортної спеціалізації. Водночас отримані результати могли б бути більш тісно інтегровані у систему стратегічних рекомендацій шляхом виокремлення товарних сегментів із підвищеним потенціалом нарощування продуктової складності та формування на цій основі пріоритетів довгострокової структурної модернізації агропродовольчого експорту України.

6. У дисертаційному дослідженні справедливо наголошується на важливості діджиталізації та автоматизації бізнес-процесів для підвищення ефективності управління зовнішньоекономічною діяльністю агропродовольчого сектору. З метою розвитку цього актуального напрямку, в аналітичній частині роботи доцільно було б розширити опис прикладного потенціалу вітчизняних цифрових платформ (зокрема, Державного аграрного реєстру (ДАР) чи системи «Дія») у контексті забезпечення вимог ЄС щодо простежуваності ланцюгів постачання. Це підсилило б прикладне значення авторських пропозицій щодо модернізації системи підтримки експорту.

Зауваження, висловлені до дисертаційної роботи, мають переважно дискусійний характер та стосуються окремих аспектів поглиблення й уточнення отриманих результатів. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження і не знижують наукової цінності сформульованих автором положень та висновків.

Загальний висновок.

Дисертаційне дослідження присвячене вирішенню важливої наукової проблеми, пов'язаної з формуванням експортної стратегії агропродовольчого сектору України в умовах структурних змін світової економіки, поглиблення євроінтеграційних процесів та необхідності післявоєнної модернізації національної економіки. Автором поєднано ґрунтовне теоретичне опрацювання проблематики з комплексним аналізом сучасних тенденцій розвитку агропродовольчого експорту та обґрунтуванням практичних механізмів його стратегічної трансформації.

Дисертаційна робота відзначається системністю дослідження, використанням сучасного аналітичного інструментарію, належним рівнем емпіричного обґрунтування результатів, а також орієнтацією запропонованих рішень на реальні виклики розвитку агропродовольчого сектору. Отримані результати розширюють наукові уявлення щодо механізмів формування експортної спеціалізації та створюють підґрунтя для вдосконалення державної політики у сфері розвитку агропродовольчого експорту.

Комплексна оцінка дисертаційного дослідження на тему «Формування експортної стратегії агропродовольчого сектору України в умовах євроінтеграції» дозволяє зробити висновок, що за своїм сутнісним наповненням, рівнем наукової новизни, а також теоретичною й прикладною вагомістю отриманих автором результатів робота повністю відповідає вимогам пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами), а її автор – Мостов'як Микола Іванович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент,
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу ринкових механізмів та
структур, Державна установа
«Інститут ринку і економіко-екологічних
досліджень НАН України»

Катерина СОКОЛЮК